

РЕЦЕНЗІЇ. ПОДІЇ
... ЩОБ І В МОВІ,
Й У ЖИТТІ МИ ЗАЛИШАЛИСЯ СОБОЮ
(Інтерв'ю з перекладачем і письменником,
професором Андрієм Содоморою)

Ні в кого сьогодні вже не викликає сумніву той факт, що переклад означає більше, ніж просте перенесення слів з однієї мови в іншу. Це творчий акт, який поєднує культури, переосмислює історії та вплітає світи думок у нові контексти. Особливо яскраво це видно на прикладі українського перекладу, що є не лише мовним, а й культурним та політичним явищем. У час, коли Україна щораз активніше бореться за своє культурне самоствердження, переклад іншомовних творів українською набуває нового значення. Він не тільки розширює літературний канон, а й сприяє зміцненню національної тожсамості, яка віддзеркалюється у світовій літературі.

Поступово змінюється відношення не лише до перекладів, але й до їхніх творців, яких тривалий час просто ігнорували і зазначали у перекладних виданнях далеко не на титульній сторінці. І це дивно, бо саме перекладачі є тими, хто не лише переносить зміст оригіналу на інший національний ґрунт, але одночасно і творять новий твір, який ніколи не дублює оригінал. Так вже влаштовані мови – з їхньою багатозначністю, почасті невизначеністю і розмаїттям слів.

Дискусії щодо суті перекладу і його механізмів не припиняються і маємо надію, що не припиняться попри втручання штучного інтелекту, який претендує зайняти місце перекладачів. Різноманітні теорії перекладу приходять на зміну іншим, гарячі дискусії не втихають. Однак особливої ваги у перекладацьких суперечках набуває думка тих, хто не лише теоретизує про переклад, а й присвятив цій справі усе життя, переклав іншомовні твори, збагатив національну літературу і підніс її на світовий щабель.

В українській перекладацькій справі сьогодні таким корифеєм є Андрій Олександрович Содомора, який на сторінках “Іноземної філології” поділився своїми думками про переклад.

Хто Ви, Андрію Олександровичу, насамперед – перекладач чи письменник?

Пам'ятаю татові слова: “Взявся за чепіги – не выпускай із рук”. От я, взявшись за чепіги, веду водночас дві борозни – одну перекладацьку, другу свою, письменницьку. Насамперед була перекладацька, бо треба було заповнювати величезні білі плями в засвоєнні античної спадщини українською мовою: чимало важливих, під ставових творів, передусім із поезії, залишалися неперекладеними. Починаючи з київського видавництва “Дніпро”, й тягнув я ту борозну – перекладав з грецької і латинської. Працюючи над “Листами” Сенеки, звернув увагу на одну з найважливіших його думок: “Поспішай до мене, але до себе – насамперед”. І все ж я поспішав передусім до них,

античних. Це був обов'язок, про який нам нагадували наші викладачі, ще гімназійні професори, які творили в аудиторії атмосферу українства і весь час закликали нас працювати на ниві перекладу. Високими зразками тут – Іван Франко, Микола Зеров, багато інших. Якщо можна так сказати, то я наче перейняв естафету з рук Миколи Зерова, що став жертвою тоталітарної системи наприкінці листопада 1937 року (я народився в грудні тридцять сьомого). Вдячний долі, що мав змогу змалювати їхні портрети (люблю й цей жанр – літературних портретів) – наших університетських викладачів, а по-гімназійному – професорів, у книжці “Лініями долі” (2003).

Зеров перекладав з латинської, я – з грецької і латинської. Перша моя книжечка “Відлюдник” вийшла у видавництві Львівського університету в 1962 році, а перший переклад однієї з од (пісень) Горация був опублікований роком раніше в тодішніх “Питаннях класичної філології”. Що ж до “Відлюдника”, то історія виходу цього перекладу у світ – справді цікава, ледь не детективна історія. Про неї – в книжці “Історія одного перекладу, або Моя перша книжка”, що вийшла у видавництві “Літопис” (2017). У ній – про тих людей, без яких мій переклад взагалі б не побачив світу. Насамперед, про професора Соломона Лур'є, який і запропонував мені перекласти цей твір, щойно знайдений тоді у пісках Єгипту. Про те, як “Відлюдник” вивів мене в люди, про багато іншого, цікавого.

Мій переклад був першим у Радянському Союзі. Тож Григорій Кочур так і назвав свій відгук на мою працю перекладача-початківця: “Вперше в Радянському Союзі”. Відгук, я не раз про це говорив, був для мене “відром холодної води на голову”. Я додав би ще “рятівним” відром. Бо відтоді я критично дивлюсь і на свої переклади, й на оригінальне своє писання. Завдяки Григорієві Порфіровичу розумію, яким важливим є цей прискіпливий, критичний погляд, самоконтроль, саморедагування, взагалі розуміння того, що кожен день письмо має ставати кращим. Зупинка означала б, що пора відкласти перо.

Так почалася моя перекладацька діяльність, яка тривала десятки років. І ось тепер я вирішив зімкнути цикл свого перекладання: до тодішнього “Відлюдника” – додати всі інші, знайдені за той час, тексти Менандрових творів, видати повне зібрання збережених текстів знаменитого грецького комедіографа. До цієї праці я б не піднявся, якби науковим упорядником, автором коментарів не погодився бути талановитий науковець, літературознавець, доцент класичної кафедри Маркіян Домбровський. Йому, до речі, завдячую цікавими передмовами й до оригінальних моїх творів. Між тодішнім “Відлюдником” і теперішнім Менандром, якщо пощастить його видати, – не один десяток грецьких і римських авторів, яких я перекладав. Серед них – Гораций, який супроводжує мене все творче життя. Про це я багато писав. Багато й ще можна писати, був би лише час і снага...

Водночас, перекладаючи, я не полишав своєї шкільної мрії – писати. Любив, щоправда, люблю й нині, музику, спів (улюблений інструмент – гітара), а також рисунок, думав навіть поступати у Львівський поліграфічний, на художнє оформлення книжок і журналів. Гору взяло – слово. В ньому, сподіваюсь, якоюсь мірою мені вдалося поєднати ці дві любові – до музики й рисунку. А ще, у сільській школі, в ті далекі часи, крім літератури, особливо любив два предмети: психологію й астрономію. Зацікавлення

ними посилювалося, коли я почав вникати у творчість стародавніх, коли зрозумів, у яких тісних зв'язках, здавалося б, непокєднуване: мікро- й макрокосм.

Перша моя любов у писанні – мала проза, короткі психологічні новели, образки з життя, згодом – есеї. Взагалі ж, я у постійних пошуках жанрів: прагну якомога простіше й прозоріше писати про щось непримітне, але, з мого погляду, важливе, що стосується внутрішнього стану людини, її настроїв, переживань. А це вимагає постійної праці над мовою, легкістю володіння нею як інструментом. У цьому й насолода – коли не так пишеш, як виконуєш якийсь твір.

Що ж до есею – то це наче вільна бесіда, де думка органічно єднається з почуттям. Латинське дієслово *sentire* – “думати” і “відчувати”; згодом думка й образ – розійшлися. Намагаюся поєднати і те, й те. Тож межа між есеїстикою і художнім письмом у мене майже затирається. Якщо можна так сказати, то і в оригінальному писанні – перекладач: що на душі – те й на папір пробую перекласти. А це, ще раз кажу, вимагає особливої праці над мовою, особливо – над синтаксисом. Недарма кажуть: хто оволодів синтаксисом – оволодів письмом.

А до поезії, не враховуючи шкільних спроб, я прийшов пізніше, коли відчув, що володіння мовою мені вже дозволяє пробувати свої сили й у цьому жанрі літературної творчості. І ще, найважливіше: якщо б не поглиблені заняття античністю, взагалі європейською літературою, то хтозна чи взагалі я зважився б писати. Саме античним поетам завдячую і смаком до писання, й відповідальністю до того, що пишу, і як пишу, й тим, що завжди знаходжу “про що писати”. В поезії зацікавили мене, зокрема, несподівані стежки рими. Є така в мене “усмішка”: “*Біг пєс через овєс... – стежкою рими*” ...

Хто чи що дало поштовх до перекладацької діяльності? Чи хтось Вас навчав перекладу?

Це насамперед наша аудиторна атмосфера кінця 50-х років, де ми застали гімназійних професорів, українських патріотів, які, ще раз зазначу, не втомлювалися нагадувати нам, що ми, філологи-класики, в міру своїх сил, маємо продовжувати справу наших попередників – заповнювати ті прогалини, які мусять бути заповнені, щоб наша література могла бути повноцінною: що ж бо то за будова – без підвалин?

Були замовлення з Києва. У видавничій серії “Шкільна бібліотека” друком виходили твори тих античних авторів, яких передбачала шкільна програма. От я і виконував замовлення. Перекладав і тих поетів, які мені особливо подобалися. До речі, переважний відсоток мого перекладацького доробку – поетичні твори. Співпрацював з видавництвами “Дніпро”, “Основи”, “Літопис”, “Срібне слово”, тепер – з “Апріорі”, “Літописом”.

Що важче – перекладати чуже чи творити своє?

Є в мене таке “визначення” перекладацького мистецтва: “Переклад: взяв – поклади на місце”. Цей вислів можна розуміти двояко. Або: “Потрібне слово – на потрібне місце”, або: “Відчув, що не подужають плечі – поклади на місце” (порада Горація)... Важко – і перекладати, й писати. Бо мистецтво, знаємо від античних, – “важке”. В оригінальній творчості – приємніше, вільніше. Бо ж у перекладі (не в переспіві) тримаємося берега

(оригіналу), навіть, якоюсь мірою, “прив’язані”, до нього, а в оригінальній творчості – пускаємось у вільне плавання. У своєму писанні (знову згадуємо Сенеку) поспішаємо до себе, до своєї душі. Кажемо: “Пишу собі...”, але не скажемо: “Перекладаю собі...” “Перекладати, – ще античні зауважили, – важко”. Але перекладацьких клопотів і “мук” не має відчувати читач. Не порушуючи авторського стилю, перекладач повинен домагатися в перекладі ясності й прозорості. “Чуже” в процесі перекладання, творчого перекладання, має ставати “своїм” – і для перекладача, й для читача.

В есеїстичному ключі я чимало писав про перекладання (“Студії одного вірша”, 2006). Знову ж таки цікаво й дохідливо, “по простому”, намагався торкнутись найтоншого і найскладнішого в цьому мистецтві. Що найбільше мене зацікавило – це проблема неперекладності. Що найбільше здивувало – це невизнання цієї проблеми загалом. У який спосіб можна перекласти, скажімо, геніальну мініатюру Гете “Über allen Gipfeln ist Ruh”? (прислухаймось і пригляньмось до оригіналу, озирнімо перекладацькі спроби – й не можемо не погодитись: у жоден спосіб). Хіба ж можемо не визнати, що жодна інша мова й натякнути не може на таку, що на межі невимовності, ніжність, як, скажімо, в нашому ноктюрні: “Місяць ясенесенький / Промінь тихесенький / Кинув на нас...”?

У час глобалізації, затирання національних особливостей мов, маємо наголошувати на неповторності кожної мови, на тому, що порозуміння – у різності. Бо ж саме різність рятує від сірості, одноманітності, нудьги... Поезія, в цілому, – перекладна (втрати – компенсуємо). Неперекладні, так уже склалося, геніальні мініатюри, де автор конденсував усі, лиш цій мові притаманні зображувальні засоби; де немає простору для “маневру”, де переважають звукові образи, де “музика – передусім” (“Осіння пісня” Верлена), а також ті твори, що своїм словом глибоко закорінені в національний ґрунт; тут передусім – наш Кобзар ...

Чії переклади українською найбільше цінуюте?

Микола Лукаш... Григорій Кочур... Близькі приятелі, але – різні засади перекладання: стриманий Григорій Кочур – і поривний Микола Лукаш. Я завжди мріяв, що хтось напише таку книжку живу, цікаву, про дві великі постаті – Миколу Лукаша і Григорія Кочура, їхнє душевне приятелювання, їхні вдачі ... Хіба ж із перекладу не проглядає внутрішній портрет інтерпретатора? У сьогоденнішньому перекладознавстві, гадаю, – недостатня увага до жанрів перекладу. Хіба все, що перекладено в поезії, – справді *переклади*? Хіба, приміром, дощові пейзажі Поля Верлена, що виконані в камертоні Артура Рембо (“Il Pleut Doucement Sur La Ville” – “тихо (солодко) дощить на місто”), співзвучні з акцентованим поривом геніального Миколи Лукаша: “Із серця рветься плач, / Як дощ іллється з неба”?.. Ось яка вага вдачі перекладача, якщо він, перекладач, потужна, творча особистість. Як, на противагу, не згадати “Джона Ячменя”, де автор, Роберт Бернс, і перекладач, Микола Лукаш, – такі близькі у своєму пориві.

Я кажу про тих, з якими я особисто зустрічався, співпрацював... Михайло Москаленко – великий український патріот, винятково чутливий до слова, що так наблизився у своєму перекладі “Осінньої пісні” до настрою Поля Верлена, цього французького самітника. Дмитро Павличко, що своїми перекладами дав нам озирнути такі розлогі обрії світової лірики і так багато зробив у усіх сферах духовного життя...

Анатоль Перепадя, Дмитро Чередниченко, Роман Гамада ... Відрадно, що естафету перекладання, “вогонь в одежі слова” – в руках нинішніх талановитих перекладачів із класичних і сучасних мов, чия творчість – багатий і цікавий матеріал для досліджень. До речі, все ще відчуваємо брак поглибленої, професійної критики перекладу.

Що таке, врешті, переклад?

Не тримаюсь якогось одного визначення, не знаю, як кажуть, “на пам’ять”. Переклад передусім повинен бути живий, як живою має бути сама мова. А хіба те, що живе, можна вкласти в якісь правила? Мушу зізнатися також, що не погоджуюся з теперішніми правилами “мелодійності”, чи “милословності” мови, але це окрема, болюча для мене тема. До речі, Михайло Білик, перекладач “Енеїди”, казав не “правило”, а “правило” (“кермо човна”). Перекладач і справді, як той весляр, веслує розлогим простором, “од слова путь верстаючи й до слова” (є в мене такий вірш про переклад). Українські перекладачі минулих часів – рідних берегів трималися. Під могутнім впливом Івана Котляревського українізували оригінал, ще й вносили в свої інтерпретації сміхову стихію навіть там, де нею, як кажуть, і не пахнуло. Яскравий приклад – “Тараськові оди” Гулака-Артемовського.

Втім, треба враховувати прагнення тодішніх перекладачів, які в умовах шалених утисків з боку російських шовіністів намагалися показати всю велич української мови, її соковитість, самобутність, спроможність відтворити найвищі здобутки світового письменства. Показовою тут є Гомерова “Одіссея” в українській версії (переспіві, перевіршуванні?) Петра Ніщинського ... Одне слово: Діоген у бочці – “український” Діоген, у глиняному пітосі – грецький. Над вагою реалій у розрізненні перекладацьких жанрів багато роздумувала й писала Роксолана Петрівна Зорівчак. У неї, пам’ятаю, я знаходив визначення, що таке переклад. Сам же, не знаючи, дефініцій, можу сказати хіба те, що мав би плекати в собі перекладач, щоби з-під його пера виходив таки *переклад*. Це – інтелігентність, тобто, якщо виходити з етимології слова, вміння зробити вибір, знайти потрібне слово, розрізнити, читати між рядками (*inter-legere*), не переступати межі, що між перекладом та іншими жанрами. А це, знову ж таки, в жодні дефініції чи правила не вкласти. “Досвід, – як про це римляни, – найкращий вчитель. А з досвідом – інтуїція. А ще – щоденна, щогодинна праця над поглибленням знання рідної мови. Хто перекладає, той, в ідеалі, повинен знати її так, як автор першотвору – свою, рідну. І ще одне, раз уже йдеться про мову. Правильна мова і жива мова – різні мови. Сьогодні у шкільній та й у вищій освіті захоплюємося правилами. Небагато ж говоримо, що таке мова *жива*, в чому та живість і що стоїть за висловом “Мова – душа народу” ... Перекладач – жива, з багатьма зацікавленнями людина, яка любить слово, отже, – життя. Бо ж не так слово при нас, як ми, і зростаємо й збагачуємося, при слові.

Чи послуговуєтесь цільово якимись методами перекладу – одомашнення, очуження, нейтралізації, чи процес відбувається спонтанно?

“Метод” – це “обрана дорога”. Йдучи цією дорогою, й приглядаюся до неї, до всіляких “цікавинок”, до “каменів спотикання”. А їх чимало. От скажімо латинське, глибоке, протяжне, темне слово “umbra”, тінь. Потужний, вражаючий в латинських

поетів, передусім у Горація, образ, коли йдеться про підземне царство тіней. Наше ж, “тінь” – щось легке, перелітне, як тінь метелика над сонячним полем, – і жодного синоніма. То як перекладемо знаменитий вислів Горація, що в перліні його, та й європейської, лірики оди (пісні) до Торквата: «*Pulvis et umbra sumus*»?.. “Ми – тільки порошок і тінь”. Але це – лише “зміст”; поезії нема, й немає на те ради: неперекладне! В процесі перекладання, якщо за плечима багаторічний досвід, – багато всього й справді відбувається спонтанно, *само собою*: добір слів, зворотів, висловів, що іноді миттєво виходять “на гора” – звучать уже в потрібних ритмічних блоках. Брав би я все це “на перо” впродовж десятиліть свого перекладання, – мав би пребагатий матеріал не для однієї лише книжки – про “перекладацькі клопоти”... А втім, чимало цього, що збереглося у пам’яті, – в есеїстичному романі “Під чужою тінню”, у згаданій збірці есеїв “Студії одного вірша”, в інших виданнях...

Чи вважаєте переклади частиною національної літератури?

Годі й уявити собі нашу національну літературу без величних перекладацьких здобутків, життєвих і творчих подвигів Максима Рильського, Миколи Зерова, Миколи Лукаша, Григорія Кочура, Дмитра Павличка, Анатолія Перепаді ... Перекладачі, надто в темні часи тоталітаризму, були в перших лавах борців за українськість у нашій мові, за її не лише виживання в умовах інтенсивної русифікації, а й за її збагачення, виявлення глибинних потенцій слова. Яку “вдячність” мали вони за це з боку влади – свідчать їхні долі ... А ще ж перекладна література, надто з античної, – духовна пожива для оригінальних письменників. Погортавши твори наших класиків, приємно подивуємось повноті їхнього письма, бо працювали вони в широкому європейському контексті. Сьогодні, на жаль, і наша мова, через нашу ж неувагу, несе непоправні втрати, й цієї повноти, дарма що стільки давніх письменників уже промовляють українською, якось не відчуваємо. Але це знову ж – окрема тема ...

Що Вам найважче дається в перекладі?

Якщо мова про античну літературу, то перше, що змушує перекладача відчувати свою безпорадність, – це різниця між системами віршування: в античних – часокількісна (наявність довгих і коротких складів, що фактично зрівнює мову з музикою), у нас – силабо-тонічна (наголошені й ненаголошені склади). Довгі склади замінюємо нашими, наголошеними, короткі – ненаголошеними. В результаті – лише натяк на звучання першотвору. А врахувавши й те, що в античних, при акцентуванні, тобто “приспіві”, було ще й пониження і підвищення голосу, то цей натяк визнаємо ще слабшим. Безпорадність безпорадністю, а якусь раду – треба давати. Ця рада – у важкій праці... Перший “ковідний” рік я присвятив покращенню “свого” Горація, що вийшов у київському “Дніпрі” 1982 року. Вдосконалював саме *звучання* складних, незвичних нашій мові строф Горацієвої лірики. Намагався, щоб кожен, хто ніколи й не цікавився стопами чи строфами, озвучив поетичну фразу саме так, як вона має звучати, імітуючи оригінал. Ідеальний зразок – знамените Горацієве “*Exegi monument(um)*”, де всі три голосні в першому слові – протяжні: виражають напругу, тривалість, велич цього подвигу: “e” просторове, “i” – високе. Подвигу, яким є зведення пам’ятника не в камені чи в бронзі – у слові. Як бути перекладачеві? Є дві стежки: перша легка й

ефектна (результат – одразу подобається читачеві). Її, в цьому випадку, обрав Микола Зеров: “Мій пам’ятник стоїть, триваліший від міді...”. В оригіналі – дія, звуковий образ, в інтерпретації – статика, декларація, прийнятлива для всіх римована поезія: “... Піднісся він чолом над царські піраміди”. Друга стежка, повторює, – у спробі бодай натякнути на звукову поезію античних, на незрівнянну віртуозність Горація-лірика, який, як ніхто інший, міг використати унікальні звукові потенції латинської мови. Ось одна з моїх спроб, а були їх десятки, якщо не сотні: “Здвиг я пам’ятник свій ...” Хто не просто читає, а намагається чути й бачити читане, певно ж, “не проковтне”, а з натиском, протяжно озвучить початкове “Здвиг я...”, мов на своїх плечах відчує, “як много важить слово” – ступить крок у світ Горацієвої поезії. “Мистецтво важке”, – казали стародавні. Не гладка й стежка до його розуміння й емоційного сприймання. В новому виданні Горація (2024) на кожній сторінці, а їх понад чотириста, під ліричним твором – коментар, радше мікроесей, яким заохочую читача ввійти у світ Горацієвого слова й відчути, з яким пістетом ставились до нього античні. І все ж першими своїми кроками до Горація завдячую Миколі Зерову, який заворожив нас, студентів, своїм віршем, своєю розкішною мовою, своїми блискучими, чуттєвими переспівами (є в нього й зразкові переклади). “Як то гарно!” – захоплювались ми тоді. “Як то важко!” – повторював я потім, ступаючи крем’янистою стежкою до розуміння, чому Горацій все-таки геніальний, фактично неповторний у своїй ліриці, майстер слова, сповненого глибокого чуття й такої ж, глибокої в ньому, думки. До речі, в своїй поетичній збірці “З-під долоні” (2019), згадуючи далекі студентські роки, подаю і я вільні переспіви, наслідування, чи просто свої поезії за мотивами античних ліриків. Чому ж, поряд з перекладами, не мали б існувати й такі жанри?

Чи Горацій ваш улюблений автор?

Горацій, великий життєлюб, – на всі випадки життя. Кажуть, не буває такої життєвої ситуації, що не мала б аналогії в творах Горація. Відповідно – й такого граматичного явища, що не знайшло б свого вияву в його творах. Не мав він себе за видатного філософа, не хвалився своїми чеснотами, не приховував свого низького походження – був сином відпущеного на волю раба (Шевченко – відпущений на волю син кріпака), був схильний до самоіронії – то як таку людину не любити? Люблю Горація й за те, що завдяки його творам я зумів якоюсь мірою розкрити для себе таємниці поетичного мистецтва. З римським ліриком пов’язана й перша моя спроба в оригінальному писанні – коротка повість “Наче те листя дерев”, яку, пам’ятаю, схвалив Григорій Кочур. Зробив я все, що в моїх силах, щоб український читач теж полюбив Горація, який, окрім багатьох глибоких афоризмів, адресував нам і такий, чи не найважливіший: “*Sapere aude!*” – “Зважся на власну мудрість!” (“Вмій керуватися своїм розумом!”), а ще – чи не найглибший: “*Carpe diem!*”

Який свій переклад вважаєте найвдалішим?

Виділити якийсь один – важко. Окрім Горація – переклади тих творів, у яких я відчував щось особливо мені близьке. Це – пройняті ностальгією елегії грецького поета-вигнанця Теогніда (любив його зі студентської лави), любовні й скорботні елегії Овідія, мрійливого Тібулла ... З прози – “Листи” Сенеки, особливо ж – Плїнія Молодшого.

Врешті, в кожного письменника знаходив рядки, які запали в душу – й “діють”. Особливо – фрази, що засвідчують глибину життєвих спостережень автора, скажімо, в римського сатирика Персія: “О, турботи людські! О, скільки ж то пустки в усьому!” Або – з Вергілієвої “Енеїди”, знаменита фраза, якій європейська література завдячує безліччю зворушливих відлунь: “Є-таки сльози речей, і що смертне – торкається серця!” Завдячую і я тій фразі багатьма роздумами, які, передусім, – у збірках моєї новелістичної прози “Сльози речей” і “Усміх речей” (вибране з них вийшло в перекладі англійською: *The Tears & Smiles of Things*, Boston, 2024).

Крім давньогрецьких та римських авторів, чи Ви перекладали ще інші твори?

Цілком принагідно. Дещо з новогрецької – Янніса Ріцоса, Кавафіса. З німецької – Гайнріха Гоффманна (“Петер Нечесаха”); тут – і спроба перекласти, радше засвідчити й свою неспроможність перекласти “Нічну пісню подорожнього” Гете; окремі поезії Поля Верлена. Перекладав також з італійської, але – не опублікував.

Чому так наполягаєте на тезі неперекладності, однак наполегливо перекладаєте?

Ще раз дозволю собі наголосити: поезія в цілому – перекладна: повністю ж піддається перекладу, скажімо, ще одна “Нічна пісня подорожнього” Гете (“*Der du von dem Himmel bist*”). Тому так наполегливо перекладаю. На неперекладності ж і не наполягав би, якби її не заперечували, що вкрай дивує: фактично ж заперечуємо *неповторність* кожної окремої мови, чогось такого, що лиш їй притаманне й відтворенню засобами іншої мови не піддається. Повернуся ще раз до “Нічної пісні”. Як відтворимо увиразнену римами (*Gipfeln – Wipfeln*) шпильасту готику гірських вершин і верхів’їв дерев, над якими залягає нічний спокій: “*Ist Ru-u-u-u-h*”? Не заперечимо ж, що голосний “i” – високий, а “u” – темний. Як передати замовклий, хіба що в мелодійному відлунні ще чутний, спів пташин: “*Die Vögelein schweigen im Walde*”? А ще – ледь чутне дихання Землі (“*Nauch*” у перегуку з “*auch*”), до якого наприкінці життєвої дороги приєднується людина: “Земля ж дихає, хіба не чуєш?” (Гете – до Еккермана). Не заперечимо ж і те, що ці слова, “*Nauch*”, “*auch*”, ключові слова, – звуконаслідувальні. Саме в цих, звукових, звукових і зорових, образах (в багатьох українських версіях вони взагалі відсутні) – глибокий філософський, емоційний сенс цієї мініатюри й поетична віртуозність геніального поета. І власне ці образи не піддаються відтворенню засобами іншої мови (саме *іншої*, а не “біднішої”). Тут, у рамках мініатюри, а насправді широкого пейзажного полотна, ноктурна, неможливі “компенсації” – немає місця для “маневру”, є – лише втрати. А в який спосіб бодай натякнемо на розкіш того надвечірнього світіння, що у знаменитій “Лорелей” Гайнріха Гайне, того теплого простору, що в розлогому, можливому лише в німецькій мові, – “*A b e n d s o n n e n s c h e i n*”? Як дорівняємо знаменитій римі, де у співзвуччі – контраст: “*dunkelt – funkelt*” чи ось цій, такий промовистий: “*Rhein – Schein*”? Нічого цього в перекладі Л. Первомайського – певно, й в інших перекладах – не знайдемо. А неперекладність – усе ж заперечуємо ... Наголошувати на неперекладності окремих слів, висловів, ліричних мініатюр, повторює, – це пошановувати самотність кожної мови, її, в чомусь лиш їй притаманному, *неповторність*, а тим самим нагадувати про те, як душевно збідніла б людина при одній, “загальнозрозумілій” мові. Отож:

перекладаючи, в посторінкових коментарях звертаю увагу читачеві на неперекладне, шануючи тим самим автора і його мову, заохочуючи читача ступити на стежку, йти якою не лише приємно, а й важко – стежку пізнання.

Чи потрібні переклади під час війни?

Під час війни потрібне все те, що примножує струни душі, гартує дух, збагачує думку. Кожен на своєму місці повинен робити те, що важливе для людини, для України, для того, щоб і в мові, й у житті ми залишалися собою й докладали всіх сил для спільної нашої перемоги світла – над темрявою.

Алла ПАСЛАВСЬКА,
Львівський національний університет імені Івана Франка